AVEY DAĞLA SÖHBƏT

Avey dağım, mən zirvəndə itəydim,
Bir gül olub, daş sinəndə bitəydim,
Mən ney olub o dağlarda ötəydim
Danışaydın nələr keçib başından,
Gah su axıb, gah qan axıb döşündən.

Üzərindən neçə karvan keçibdir,
Od, qılıncla neçə dövran keçibdir,
Qara Məlik hansı yoldan keçibdir?
Hayla gəlib, kimlər vayla qayıtdı,
Öz tökdüyü qan selində kim batdı?

Kiminkidir o boş qalan binalar,
İnsan oğlu gah qul, gah da şah olar,
Hər baxanda könlüm dolu ah olar!
Avey dağım neçə dövran görübsən,
Sən neçə qul, neçə sultan görübsən?

Baş üstündə hey qılınclar sıyrılıb,
İgidlərim yurd uğrunda qırılıb,
Gah lil axıb, sular gah da durulub,
Günlərimiz gah ağ olub, gah qara,
Oxşamışıq tufanyıxmaz dağlara.

Biz görmüşük "əzrail"in üzünü
Birini yox, bəlkə neçə yüzünü.
Kim dedisə onda sözün düzünü
Kəfənini salıb dedi boynuna,
İtələndi öz qəbrinin qoynuna.

"Millət" sözü onda bizə yasaqdı,
Ay-ulduzlu bayrağımız dustaqdı,
Yurdumuzda hey göz yaşı, qan axdı,
Biçənəkdə dönə-dönə biçildik,
Yüz illərlə biçildikcə kiçildik.

Hanı bizim o bağçalar, o bağlar,
Hanı bizim buz bulaqlı yaylaqlar,
Kimə qaldı o meşələr, o dağlar?
Torpağımı para-para böldülər,
İgidlərim yurd uğrunda öldülər.

Qəsbkara "qardaş" deyib inandıq,
Bu "inam"ın odlarında çox yandıq,
Susa-susa parçalandıq, talandıq,
Talayanlar bizi əbləh sandılar,
Taladıqca yaman iştahlandılar...

Göz kor olub, kütləşəndə ağıllar,
Qana düşdü təzə toylu oğullar,
Nər görkəmli, şümşad boylu oğullar.
Bu itkiyə bütün millət ağladı,
Ağlayanlar həm də xəlvət ağladı.

Fəlakətli "təmizlənmə" ilində
"Kəlmeyi-şəhadət" andı dilində,
Kəndin ortasında, doğma elində
Neçə cavan yanı üstə yıxıldı,
Haqsız axan qanı üstə yıxıldı.

"O ölüm"dən el qurtardı babamı,
El içində o hörməti ucanı,
"Hökm verən" dinləmədi obanı
Sürgün etdi onu səksən yaşında,
Qəbri qaldı qum təpəsi başında.

Cavan oğlu batdı Aral gölündə,
Qaldı əri Qazaxıstan çölündə,
Qoca nənəm fəlakətin selində,
Cüt gedərək, tək qaytıdı sürgündən,
Biz ayrıldıq Avey dağdan o gündən.

Babam* verdi Şəmsəddinçün gözünü,
Şair** Arif deyib sözün düzünü,
Rusiyada sürgün gördü özünü,
Biz tək olduq, belə getdi iman, din,
Qaldı xain ermənіyə Şəmsəddin.

Yamanların gördük yaman üzünü,
Qoymadılar millət desin sözünü,
Görənlərin çıxartdılar gözünü,
Yuxarıdan əmr verdi ağalar,
Bu bölgüdə birləşdilər "qağalar".

Dövran bizə harda aman veribdir,
Dərd üstündən dərdi yaman veribdir,
Yüz dərd üçün bizə bir can veribdir,
İxtiyarı bizdə deyil onun da,
Nə bir Allah, nə də bəndə yanında.

Avey dağım, gözü yaşsız ağlaram,
Sinəsini tufan oymuş dağlaram,
Torpağını yaram üstə bağlaram,
Zaman vuran ağrıları alarsan,
Sən təbibim, sən dərmanım olarsan!

Rusiyada*** oğul satdı atanı,
Ata bildi əli qana batanı,
Sürüldükcə təbliğatın "kotanı"
Xalqımızın tarixini şumladıq,
Dinənlərin biz ağzını mumladıq.

Yaman olur insan şərə uyanda,
Kitablardan tonqal çatdıq hər yanda,
Azğınlaşdıq, yandı qüdsi – Quran da.
Biz inamı, biz imanı itirdik,
Gül bağında tikan kolu bitirdik.

* M.P.Vaqifin həmәsri ulu babam Abdurrahman ağa "şair" təxəllüs Dilbazi oğlu.

** M.P.Vaqifin həmәsri şair, mayor rütbəli Mustafa ağa Arif. Abdurrahman ağanın bacısı oğlu.

*** Pavlik Marozova işarədir.

Biz kim idik, kimi qırdıq, ilahi?!
Ölənlərin bilinmədi günahı,
Ulu Tanrı, sən götürmə bu ahı,
Deyib yoldu saçlarını analar.
Ey insanlar, belə haqsız qan olar?!

Avey dağım, nə dövranlar görmüşük,
Haqsız axan biz nə qanlar görmüşük,
Viran qalan xanimanlar görmüşük,
O günlərin sən, ey qoca şahidi,
Söylə görək kim qazandı, kim yedi?!

Var sinəmdə neçə dağlar, düyünlər,
Bir də geri qayıtmasın o günlər,
O ölümlər, o qırğınlar, sürgünlər...
Bizim şənlik bir də qəmə batmasın,
Qantökənlər qoy xalqı ağlatmasın!

Avey dağım, çox sözüm var sorası,
Ürəyimin yanmamışdır harası,
Orda göynər neçə dərdin yarası,
Yox dərmanım, öldürüblər loğmanı,
Qanla yazdım bu yazdığım dastanı.

Daş sinəndə daşa dönmüş dərdlərdən,
Yurd uğrunda qurban gedən mərdlərdən,
Nələr gördün sən o üzü sərtlərdən?
Avey dağım, sən, ey qoca cəngavər,
Ver başından keçənlərdən bir xəbər!

Biz olmuşuq bir araba təkəri,
Sürülmüşük gah irəli, gah geri...
Qəsb etdilər biz daşıyan bəhəri,
Zənginlərin olduq yoxsul balası,
Babəklərin hüquqsuz, qul balası!

Mələklərin qanadını qırdılar,
Qanadları şeytanlara vurdular,
Başımıza yaxşı corab hördülər:
Şeytanları gördük mələk donunda,
Şeytan olduq şeytanların yanında.

Avey dağım, indi kövşən yeriyəm,
Əzab çəkmiş insanlardan biriyəm,
Nə ölüyəm, nə diri tək diriyəm,
Bir kitabam, sinəm sözlə doludur,
Getdiyim yol ulların yoludur.

Heç bilmirəm bu yol harda bitəcək,
İzim harda tapdanacaq, itəcək,
Qəbrim üstə gül, ya tikan bitəcək,
Məni xalqım rəhmətləmi anacaq,
Ya sönəcək yandırdığım bu ocaq?!

Bəlkə yenə zaman "məqam" gözləyib,
İnsanları astarlayıb, üzləyib,
Alimlərin məzarını düzləyib,
Sümüklərdən haqqı-hesab soracaq,
Müdrikləri, aqilləri qıracaq?!

Çox yanmışıq bu günlərin oduna,
Fal açmayaq gələcəyin adına,
Avey dağım, sən düşəndə yadıma
Könlüm coşur, bir dağ seli oluram,
Min nəğməli sabah yeli oluram.

Avey dağım, indi halım hal deyil:
Sükütdayam, ancaq dilim lal deyil,
Bu dünya ki, daim qeylü-qal deyil,
Xoş günləri, bəd günləri var onun,
Açılmamış düyünləri var onun.

Aman fələk, yaman fələk, dad fələk,
Heç olmasın qantökəni şad, fələk!
Kimə doğma, kimə ögey, yad fələk!
Niyə mənim millətimə yad oldun,
Qılınc oldun, nizə oldun, od oldun?

Qılıncların öz qəlbinə sıyrılsın,
İti uclu nizələrin qırılsın,
Bir də zəfər təbilləri vurulsun,
Qalxan bayraq bir da enməz demişlər,
Od yurdunun odu sönməz demişlər.

Avey dağım, sinən bağça-bağ olsun,
Təpələrin uca-uca dağ olsun,
Gedən gedib, qalanların sağ olsun,
Mərd babalar torpağıdır bu torpaq!
Bu torpağı babalar tək qoruyaq.

Onlar salıb "keçilməz"dən yolları,
Daşlar üstdə atlarının nalları,
İz salıbdır... bükülməyib qolları,
Belə olub bizim ulu əslimiz,
Bu mərdlərin övladıdır nəslimiz!

Avey dağım, məni gizli dərd oyar,
Ürəyimdə bir Qarabağ dərdi var,
Bu torpağın igidi var, mərdi var,
Anaların "Allah!" deyən sədası
Qoy onların olsun xeyir-duası

Azərbaycan, çıraqların gur yansın,
Xalqımızın ürəyində nur yansın,
Keşiyində mərd oğullar dayansın,
Yolun haqdır, gözün toxdur, millətim!
Həqiqətə ölüm yoxdur, millətim!

İKİNCİ HİSSƏ

Kim qarğadı "bənövşələr bitməsin,
İki sevgi bir-birinə yetməsin",
Mənim tüstüm Avey dağda tütməsin,
Ürək orda, bədən burda göynəsin,
Şair eldən uzaq düşsə neyləsin!

Vəlixanda yer tutubdur ayağım,
Qoy var olsun mənim ata torpağım,
Avey dağdan gəldi sonra sorağım,
Ətəyində boya-başa yetmişəm,
Bir gül olub daş köksündə bitmişəm.

Hürr yaşadım nənə-baba elində,
Dağlar aşdım köhlənlərin belində,
Üzdüm gah qəm, gah da sevinc selində,
O meşələr, o bulaqlar, o çaylar,
O günlərim hər an məni haraylar.

O yerlərdən indi uzaq düşəli,
Bilməyirəm ağıllıyam, ya dəli?
İsti qoynu tər bənövşə döşəli
O bağların yaz torpağı olaydım,
O düzlərin boz torpağı olaydım.

Sinəm üstdə açılaydı al güllər,
Rəqs edəydi yaz yeliylə sünbüllər,
Həsrət dolu illər, illər, ay illər!
Həm qocalıq məhbəsində dustağam,
Həm o dəcəl, o "haşarı" uşağam.

Düşür yada o oylaqlar, o yollar,
Xam atlara kəmənd atan oğullar,
Köhlənləri tək nallayan o qollar,
Mərd analar yenə "pələng" doğurlar,
"Pələng"ləri heyif tək-tək doğurlar!

Ah o günlər, ah o aylar, o illər!
O nəğməli, o həvəsli könüllər,
O yağışlar, o selablar, o sellər,
İndi onlar xəyalıma qonaqdır,
Özüm yaşlı, könlüm vallah uşaqdır!

İndi mənim saçlarıma qar düşüb,
Qızılgülün növrağına xar düşüb,
Gül quruyub, bağça solub, bar düşüb,
Ömür yolum qarlı qışa çevrilib,
Uşaqlığın tacı-taxtı devrilib.

Hərdən dönüb şeh damlası oluram,
Bahar yeli, dağ havası oluram,
Bulud kimi boşalıram, doluram,
Yada düşür o analı günlərim,
Gür saçları o xınalı günlərim.

Yada düşür Karqayanın meşəsi,
O meşənin ən nəğməli güşəsi,
Çobanların həzin, kövrək ney səsi
Dönüb xəzəl yarpağına hey əsir,
Yazı, qışı könlüm ora tələsir.

Sönüb gedib göy üzündə çox ulduz,
Vardı mənim ata nənəm Xanımqız,
O bəxti kəm, ilqarı düz, əhdi düz,
Qalmasa da sir-sifəti yadımda,
Qeyrət, təmkin varmış o dul qadında.

Qanadım yox, mən zirvənə yüksələm,
Gücüm yoxdur, qocalığa güc gələm,
Avey dağım! Bir özüməm, bir qələm,
Yaşayıram el qeyrəti canımda,
Babaların təmiz qanı qanımda.

Avey dağım, başın niyə dumandır?
Keçənləri yada salma, amandır!
Mənim könlüm bir dalğalı ümmandır,
Çalxalansa qərq olaram selində,
Həyatımın belə gövrək ilində.

Avey dağım, xoş günlərdən danışaq,
O toylardan, düyünlərdən danışaq,
Al duvaqlı gəlinlərdən danışaq,
Qoy aşıqlar sazla, sözlə yarışsın,
Söhbət saza, saz söhbətə qarışsın.

Avey dağım, qar çiçəyi açanda,
Durna çəkib, qatarını uçanda,
Yaz buludu çəmənə şeh saçanda
Yadındamı, sübh şehinə batardıq,
Evcik qurub, bağda ocaq çatardıq.

Yadımdadır o yam-yaşıl təpələr,
O yerlərə qaçışardıq hər səhər,
Biz elə şad, elə xoşbəxt, bəxtəvər,
Qurşağacan çeyilliyə girərdik,
Çeyl otundan "şah papağı" hörərdik!

Avey dağım, gün zirvəndə batanda,
Şəfəqlərdə tonqalını çatanda,
Kəkliklərin çınqıllarda yatanda
Aşırlının çıraqları yanardı,
Ay da doğub göydə xumarlanardı.

Kəndimizdə sönməsin o çıraqlar!
Qurumasın mən gördüyüm bulaqlar!
Leysan yağsın, qoy islansın uşaqlar,
Bizim kimi selə, suya batsınlar,
Qoy şadlıqdan aya fişəng atsınlar!

Açılanda sarı yemlik çiçəyi,
Qızaranda lalələrin ləçəyi,
Səsləyəndə bizi bahar küləyi
Şadlıqdan hey "hərlən baba" oynardıq,
Bulaq kimi içimizdən qaynardıq.

Qar çiçəyi qalxıb qarı dələndə,
Yaz xəbərli qaranquşlar gələndə,
Xarı bülbül gül açdığın biləndə
Bağ-bağçalar cəh-cəhlərlə dolanda,
Quşların da toy nişanı olardı.

Avey dağım, alça çiçək açanda,
Kəndin üstdə güd yarpağı uçanda,
Baş bağlayıb qızlar bağa qaçanda,
Ətrafları uşaqlarla dolardı,
Bizim əsil bayramımız olardı.

Göy gurlayıb, yağışlar gur yağanda,
Tarlalara buluddan dürr yağanda.
Günəş doğub torpağa nur yağanda,
Daraşardı çiçəklərə arılar,
Göy pəncərə, çöldə qızlar, qarılar.

Vardı bizim bir Sayalı nənəmiz,
Bir müqəddəs, bir həyalı nənəmiz,
Boyu kiçik, nəsli ali nənəmiz,
Qadın deyil, o mələkdi, hürüdü,
Mən onunçün hər nə desəm yeridi.

Nənəmizə "Böyük ciji" deyərdik.
Xörəklərin biz bal kimi yeyərdik,
Nə gizlədim, orda gördük, nə gördük,
Ordan gəlir bizim yaxşı adımız,
Ordan yanır ocağımız, odumuz.

Böyük cijim əzizlərdi hey bizi.
Süfrəmizdə beçə balı, süd üzü,
Süd qaymağı qaymaqların ləzizi
Yeyib-içib, oynamağa qaçardıq,
Çəmənlərdə kəpənək tək uçardıq.

Bir bayramdı aran köçü, dağ köçü,
Yollarımız dərə, təpə, çay içi,
Ağ sürünün qabağında erkəci,
Qoyunlara qarışardı quzular,
Qaçışardı dovşan tutan tazılar.

Bir aləmdi qız-gəlinin bəzəyi,
Qız xalamın zərli ipək örpəyi,
Gəlin anam gəlinlərin göyçəyi,
Özünü yox ancaq bizi bəzərdi,
Örpək qara, qara paltar geyərdi.

Biz elə ki, Dəlidağa çatardıq,
Yurd yerində şehə, suya batardıq,
Quzqunlağı baldırğına qatardıq,
Qaçışardıq ordan yeddi bulağa,
Dağ gülərdi biz gələndə o dağa.

Burda hər yan gül-çiçəyə batmışdı,
Qurşağını Allah yerə atmışdı.
Rəngləri də bir-birinə qatmışdı....
Göy, qırmızı, mavi, sarı çiçəklər,
Ağ ləçəyi dağlar qarı çiçəklər.

May girəndə dörd ay burda qonaqdıq,
Ulu Tanrı! Biz nə xoşbəxt uşaqdıq.
Orda bütün qadağandan uzaqdıq,
Yaşıl donlu təpələrin döşündə,
Oturardıq bulaqların başında.

Çiçəkləri qucaq-qucaq dərərdik,
Kəkotunu dərib günə sərərdik,
Oynamaqda biz doymamış gödərdik,
Axşam düşüb, gün dağlara yaslanıb,
Üst-başımız dağ şehində islanıb.

Donumuzu daşlar üstə sərərdik,
Çağırana bir səslə hay verərdik.
Rast gələnə çiçəkdən pay verərdik,
Yorulmazdıq, dörd dolansaq dağları,
Adımızı qoymuşdular: "Haşarı".

Göy şaqqıyıb, dolu yağış yağanda,
Bir tərəfdən qızıl günəş doğanda,
Ayaqyalın qaçışırdıq hər yanda,
İndi hanı, ah, o aylar, o illər?
Söz anlamaz o "haşarı" dəcəllər?!

Qurtaranda arpa-buğda biçini,
Gözləyirdik dağda, "peşqurd" köçünü,
Bir boşaldaq xurcunların içini,
Təzə xiyar, qarpız, yemiş nobarı,
Yaylıq armud yeyib gəzək dağları.

Aran köçü bir hay-haray düşərdi,
Hər qapıda yağlı kömbə bişərdi,
Gülüş səsi evdən-evə düşərdi,
"Sacarası", bizim yağlı kömbəmiz
Yol boyunca yeyilərdi çox ləziz.

Son mənzili Göyəzəndə alardıq,
Gecələyib el burada qalardı.
Çırağımız ay işığı olardı,
Atlanardıq dan ulduzu doğanda,
Qoyun mələr, at kişnərdi hər yanda.

Bir nağıldı yollar boyu qayalar,
O daşlara zaman vuran boyalar...
Xırmanlarda dərz vurulmuş tayalar
Kəndimizə yaraşıqdı, bəzəkdi,
Hər sünbülü əkinçiyə çörəkdi.

Vaxt olaydı söz yazaydım hər daşa,
Bizim yerlər tamaşadır, tamaşa!
Damcılıya yüyürərdik birbaşa!
Əsirgəməzdi o bizdən barını,
Əncirini, heyvasını, narını.

Çox istərdik kahalara dırmaşaq,
Dərə keçək, düzən keçək, dağ aşaq,
Neyləməli, arzu çoxdu, biz uşaq!
Bütün günü oynayardıq, gülərdik,
Ordan birbaş bizim bağa gələrdik.

Ana babam yüz beş yaşlı Vələağa
Bağban olmuş öz saldığı bu bağa,
Qaçışardıq ordan fındıq yığmağa,
Attanardıq girən kimi bu bağa,
Dələ kimi biz budaqdan-budağa.

Nələr yoxdu orda gözlər görəsi,
Meyvələrin axan zaman şirəsi,
Vələağanın nəticəsi, nəvəsi
Bütün günü orda meydan sürərdik,
Alçanı biz güldən çıxcaq yeyərdik.

Badamı da elə kal-kal yeyərdik,
Acısını bal dadıyır deyərdik.
Meyvə dolu şaxlarını əyərdik,
Ciblərimiz kal meyvəylə dolardı,
Budaqlar da saçımızı yolardı.

Neçə cinsli nar var idi o bağda,
Ulduz kimi sayrışardı budaqda.
Səbir hamı o "haşarı" uşaqda,
Biz narları dişləyərdik, atardıq,
Meyvələrin axırına çatardıq.

Ağzımdadır dadı hələ göy narın,
Gözümdədir çiçəkləri baharın,
İydələri gül açanda bağların
Hava çiçək ətri ilə dolardı,
Uşaqların toy-bayramı olardı.

Başımıza bağlar çiçək tökərdi,
Saçımıza çiçək ətri çökərdi,
Ürək bizi oynamağa çəkərdi,
Axşamacan hey qaçardıq, tutardıq,
Biz şadlıqdan aya fişəng atardıq.

İndi budur, sahilində Xəzərin
Bir qoca var, fikrə gedib çox dərin...
Həsrətində o ayların, illərin
Ana deyən bir uşağa dönübdür.
Boy kiçilib, lap yumağa dönübdür.

KOR ŞAİR

Vəfasızdan könül yad olsa yaxşı
Özünbilməzdən azad olsa yaxşı.
Vəfasız dost ilən qəmgin olunca
Vəfalı "kəlbilən" şad olsa yaxşı.
Abdurrəhman ağayi Dilbaz oğlu

Qəmli kitabını şair ömrünün
Açıb oxumağa dözüm gərəkdir.
Alovu sönəndə qoru sönməyən
Ocaq kimi odlu sözüm gərəkdir.

Hakimlərin əli batanda qana,
Şairlərin dərdi sığmır dastana.
Yazmaq istəyirəm mən bu dastanı
Qələmdən qan damır, yaza bilmirəm.
Qan kağıza hopur, poza bilmirəm.
Vərəqlər üstündə quruyur bu qan,
O qanla yazılır bu qəmli dastan.

Tarixin on yeddi yüzilliyində,
Bir şair yaşadı Qazax elində.
Ömrü gödək oldu,
Adı – Əbədi
Yaşadı xalqının dərdi könlündə,
Onunçün dövrandan zərbələr yedi...

Ozamankı Qazax, Şəmsəddin dərdi
İndiki Qarabağ dərdimiz kimi
Döyüşlərə atdı nə qədər mərdi.
Bu torpaq zəngindir, qonşular xain.

Onunçün qoymurlar bizi arxayın.
Bu torpağa sahib olmaqçün onlar
Töküb tarix boyu günahsız qanlar,
Ocaqlar söndürüb, evlər yıxıblar,
Qonşuluq haqqına xain çıxıblar.

Qurd içindən yeyir ağacı, heyif!
Bunu bizdən əvvəl atalar deyib.
Milləti içindən yeyən olmasa
Millət əyilməz.
Torpağı bölünməz, varı yeyilməz!

Qazax mahalının əsil-nəsilli
Yüksək təhsil almış vəkili vardı.
Yerində o həm sərt, həm xoşrəftardı.
Xalq işinə də çox can yandırardı,
Xalqı ləyaqətlə dolandırardı.
Bilirdi millətin hər bir dərdini,
Başda saxlayırdı elin mərdini.
Nəcabətli vəkil bir buna görə
Ən əziz qızını mərd Dilboz oğlu
Şair Əbdürrəhmana vermişdi ərə.

Xəyanət gəlməsə dostluq donunda
Hakimlər alçalmaz xalqın yanında.
Bir el vəkililə dostluq etsə şah
O eli bəladan saxlasın Allah!
Heyif, bu dostluğa vəkil inandı,
O "şah dostluğu"nu xətərsiz sandı.
Bilmədi şahın var bir umacağı,
Taxıllı, otlaqlı Qazax torpağı
Onun olmalıydı, buydu məsələ.
Gizlin saxlayırdı fikrini hələ.
Qazax vəkilini alırdı ələ
Asan həll olunsun çətin məsələ.
Siyasət oyundur, hakimlər gərək
Siyasət oynunda olsunlar zirək.
Qazax vəkilinə tez-tez İrakli şah
"Şahanə sovqat"la qonaq gələrdi.
Bu sirr heç kəsə deyildi agah,
Şah daim fikrində torpaq bölərdi.
Vəkilə qonaqdı yenə İrakli,
Qonaq otaqları gur çılçıraqlı.

Aşıqlar oxuyur,
Sazlar ötüşür,
Şənlik sədaları hər yana düşür.
Plovlar dəmlənir,
Xuruşlar bişir...
Şaha xidmətlərin var öz yolları:
Turacı, cüyürü, qırqovulları
Qarayazının,
İçi doldurulmuş əmlik quzunun
Yağlı kababların
Al şərabların
Qonaq otağını doldurub ətri...
Bizdə əziz olur qonağın xətri.
Şah oğlu; şah ola həm də bu qonaq!
Şahın xoş üzünə, şirin dilinə
Sadəlövh əyanlar oldular müştaq.
Qonaqlar içində yalnız bir nəfər:
Qazax vəkilinin qızının əri –
Dilboz oğlu şair, el mötəbəri -
Üzdən soyuq, dalğın, içdən yanırdı...
Çünki bu dostluğu saxta sanırdı,
Şahın "umacağı" var, inanırdı.

Soyu, rütbəsi ali İrakli şah
Oturmuşdu yenə süfrə başında,
Xörək gətirənlər əli döşündə
Girib, çıxırdı...
Şairin qəlbini bu hal sıxırdı.
Yoxsulun üstünə qəpik atarlar
İstəsə, şahlara eli satarlar!
Qiymətli daş-qaşlar,
Allar, qumaşlar,
Xalı, zili dolu "dərmə" farmaşlar
Qapıda bağlanıb "haçadil" atlar,
Şaha sovqatlar...
Şah süzüb gözucu bu sovqatları
Söylədi: – Bunlara ehtiyac yoxdur,

Mənim şahlığımda bunlardan çoxdur.
Zarafata salıb dedi:
– Ağalar!
Şahın hədiyyəsi torpaqdan olar!
Şəmsəddin mahalı, bir də ki, Qazax
Mənim şahlığıma olsalar ilhaq,
Layiqli hədiyyə bu olar ancaq!
Bir az amiranə, bir qədər yumşaq
Deyib sözlərini susdu daha şah.
Vəkilin bu sözdən qurudu qanı,
Çökdü sifətinə bir qəm dumanı.
O, təntimiş halda baxdı şairə,
Şair gözlərini tez dikdi yerə.
Vəkil yaxşı bildi bu nə deməkdir,
Şah ilə dostluğu bu itirməkdir.
Çökdü ortalığa dərin bir sükut...
Bir səs dedi:
Vəkil, qorxunu unut!
"Sən xalqın oğlusan, xalqı əziz tut!!
Yatır bu torpaqda ulu əcdadın,
Onların birinin adıdır adın.
Mən qeyrət səsiyəm o nəslin, vəkil,
Torpaqdan hədiyyə olmaz, bunu bil!"
Qorxu hissi dedi:
"Vəkil, səhv etmə,
Sən şah oğlu, şahı belə incitmə!
Misal var "arxalı köpək qurd basar"
Onun arxasında dayanıbdır çar,
Hökmündə silahlı, saysız ordular.
Bir düşün nədir ki, "bir ovuc torpaq"
"Əl boyda Şəmsəddin", "əl boyda Qazax",
Onunçun dostluqdan düşəsən uzaq!
Şah oğlu şah ola dostun da, düşün...
Axırı nə olar belə bir işin?
Şöhrət hissi dedi:
Bu cah-calal sənə, de, kimdən qalıb.
Bir yadına sal.

Çarın çörəyidir yediyin çörək.
Bu rütbəni sənə kim verib, görək?!"
Səməd oğlu demiş: "qorxuyla" "şöhrət".
Bir gör neylədi:
Bu bəşər oğlunu məğlub eylədi.
Bir cavab gözləyir bərk hirslənib şah.
Onun qəzəbindən sən saxla, Allah!
Vəkilə baxmayır, şah yana baxır.
Gözündən bir qəzəb şimşəyi axır.
Doldu bu qəzəbin odu otağa...
Yaralı əsgər tək durub ayağa,
Billur qədəhini doldurub vəkil
Baş əydi hörmətlə şahın önündə.
Söylədi: – Allahın bu xoş günündə
Mənim bu mülkümə şah gəlib qonaq.
Qonağa yox demək sayılar günah.
Billur qədəhlər hey... dolur, boşalır.
Şairin qədəhi ancaq boş qalır.
– Başın uca olsun, Şəmsəddin, Qazax!
Siz şah torpağına olursuz ilhaq,
Babamız vəkil də İrakli şaha
Vəzir olacaq! –
Deyib şair hirsli məclisdən çıxır,
Onun arxasınca İrakli baxır.
Məclisin ahəngini pozmamaq üçün
Qəzəb qılıncını o qoyur qına.
Qazaxın bu şair Dilboz oğluna
Divan tutmağın də öz vaxtı gələr.
Mənim kimliyimi o zaman bilər.
Yığılır ortadan dolu süfrələr,
Məclis sona yetir, iki yüz nəfər
İki yüz cəngavər silahlı, atlı,
"Torpaq bəxşeyişli", toylu, büsatlı,
Gürcüstan şahını yola salırlar,
Şahdan xoş üz görüb, "xoşbəxt" olurlar.
Elə ki, şairlə vəkil qaldı tək,
Vəkil qışqırdı ki,

Bir anlat görək,
Niyə "çiy" iş tutdun şahın yanında,
Niyə at oynatdın şah meydanında?
Mən "mahal vəkili", o isə şahdır,
Şahlar yer üzündə həm də allahdır.
– Dostluqda siyasət, soyğun günahdır.
Sənin öz əlinlə şah səni soydu,
Səni xalq yanında müqəssir qoydu,
Onun dostluğunun məqsədi buydu.
Suyu, anaların göz yaşlarından,
Bizim babaların başdaşlarından
Töylə tikdirəcək atlarına şah,
Bunu qəbul edər nə xalq, nə Allah.
Vəkil fikrə gedib, dedi: – Neyləyək,
Mən öz zəncirimi qıraydım gərək.
Halımı bilirsən, dərs vermə mənə,
Qan yağsın mən vəkil olduğum günə.
Siyasətin qanlı qanunları var:
Xoşluqla istəyən güclə də alar.
Qalmışam xalq ilə şah arasında,
Şahın əlindəki qılıncam "qın"da
Dəstəyimdən tutub, qoymur ki, çıxam,
Torpaq istəyənin evini yıxam.
Mənim zəhrimardır yediyim çörək,
Bunları sən yaxşı biləsən gərək!
Şan-şöhrət xətrinə hansı biqeyrət,
Doğma torpağını bəxşeyiş verər?
Qeyrətsiz sanmasın qoy məni millət,
Ömrüm ömür deyil, zəhərdir, zəhər!
Qılınc arasından, qılıncsız keçən,
Hakimləri "başsız" görübdür vətən.
İrakli dalını sökəyib dağa,
Bəs mənim arxamda kimim var görək,
Mən ona söykənib durum ayağa?
– Eləysə uzaqsan bu qədər nədən
Sən Cavad xan kimi bir sərkərdədən?
Canı istəmirsən nə üçün ondan?

Torpağınız da bir, millətiniz də,
Tarixi dərdiniz, "illətin"iz də.
Dilimiz, dinimiz, imanımız da,
Birliyə çağırır Quranımız da.
Baba, ibrət alın bir Cavad xandan,
Üstünə düşüblər gör neçə yandan,
Osa döyüşlərdə "ölüm ya zəfər!" –
Deyərək, döyüşər belə kişilər
Kimin qarşısında əyilə bilər?
Vəkil elə çıxdı burda özündən
Dedi: bəsdir, daha, düşmə gözümdən,
Şairsən, dur get, sən öz şerini yaz,
Şair tayfasında siyasət olmaz.
Siyasət oyundur, qanlı bir oyun,
Uduzan cəfasın çəksin bir qoyun.
Mənə söhbət açma sən Cavad xandan,
Kömək istəmərəm heç vaxt mən ondan!
Madam ki, sən məni düşmürsən başa,
De get, öz bildiyin kimi də yaşa!
– Eləysə, Gəncəyə gedərəm özüm,
Bəsdir, bu həqarət, bu qədər dözüm!
Elə bozardı ki, vəkilin üzü,
Dolaşdı bir xeyli ağzında sözü:
– Demişəm, verəcəm! Bu söhbət bitdi!
Deyib o şairi dərhal tərk etdi.

Şair köhlənini məhmizləyərək,
Getdi ordan birbaş Gəncə deyərək.
Şairi xoş-beşlə qəbul etdi xan,
Bozarmış üzünə baxıb nigaran
Ondan xəbər aldı: – Nə üçün görək
Gecənin bu vaxtı yola çıxdın tək?
– Mən çoxdan bələdəm bu uzun yola.
– Gətirdiyin xəbər, xoş xəbər ola!
– Xeyirdən gədərmi, ey xan, söhbətlər
Vətən torpaqları bölünsə əgər?
Sizə agah olsun, Şəmsəddin, Qazax

Qonşu torpağına ilhaq olacaq,
Bunu tələb edir İrakli özü,
– Bəs ona nə oldu Vəkilin sözü?
Vəkil şahdan qorxur, doğrusu budur,
Onunçün hər cürə təhqiri udur
Qalıbdır o odla su arasında,
"Yox" deməyə qüdrət çatmayır onda.
Cavad xan silkərək yumruqlarını,
Hər boğazdan keçməz Şəmsəddin, Qazax!
Gərək bu fərmanı tezliklə pozaq, –
Deyib, yumruğunu masaya vurdu,
Hirsindən sıçrayıb, ayağa durdu.
Otaqda əsəbi xeyli gəzirdi,
Bir müddət nə şair, nə də xan dindi.
Sonra altı gecə səhərə qədər,
Oturub baş-başa çox dərdləşdilər.
Ona hücum edən üç yerli xanla,
Gürcüstan valisi Baqratiyanla
Harada, nə sayaq getdi döyüşlər,
Harda düşdü onun payına zəfər.
Bir-bir təsvir etdi "qardaş" xanları
Sisyanov göndərən o fərmanları
Oxuyub şairə dedi: – Kişilər
Xalq, vətən yolunda döyüşdə ölər.
Mən təslim olmaram, ölərəm ancaq!
Qorxaqları qəbul etməyir torpaq.
Sisyanov istəyir məndən Gəncəni
Bu, Azərbaycanı bölmək deməkdir.
Döyüşdə öldürsün qoy düşmən məni,
Gəncəni vermək də ölmək deməkdir.
İndidən mən səni eləyim agah:
Rədd edə bilmədi tələbimi şah,
Qazaxdan əl çəkdi, gözlərin aydın!
Qazax verilmişdi sən olmasaydın.
Qurtardı bölgüdən sizin torpaqlar.
– Mən kiməm, bu elin Cavad xanı var,
Sizin qüvvənizi bilirlər onlar.

Ancaq bilmədilər şair ilə xan
Nələr hazırlayır onlara dövran
Bir qanlı intiqam vardır qabaqda:
Şairin gözünü ovduracaqdı:
Vəkilin əlilə İrakli şah da!
Ağladacaq bütün mahalı bu qəm,
Yeddi il keçəndə bu hadisədən
Bəd xəbər gələcək elə Gəncədən:
İgid Cavad xanın şəhadətindən,
Onun mərdliyindən, cəsarətindən
Eldə danışılan sözlər, söhbətlər
Gəlib çatacaqdır bu günlər bizə.
Qarışıb bugünkü kədərimizə
Gələn nəsillərə miras qalacaq,
Qanla suvarılıb miras bu torpaq.
Bu torpaq uğrunda mərdlər vermişik,
Bir millət görməyən "dərdlər" görmüşük.
Altı gündən sonra şair Gəncədən
Kəndinə qayıtdı, o şad xəbərlə,
Burda qarşılaşdı yeni kədərlə.

Dilboz ocağının gəlini nənəm,
Deyərmiş yazılı kitabdır sinəm.
Oturub ən uzun qış gecələri
Bunu danışarmış gəlinlərinə:
– Necə pozularsa arada fərman
Qazax əldən çıxmır yəhəri dönmüş
İrakli şah bundan hirslənir yaman.
Başında bir dəstə yarlı-yaraqlı,
İlk dəfə əliboş, sorsuz-sovqatsız
Vəkilin evinə gəlir İrakli.
O heç bir xoş-beşi qəbul etməyir,
Vardır gəlişimin səbəbi deyir.
– Mən şaham, sən vəkil, şahlığım üçün.
Gərək o şairi gətirdib bu gün
Mənim gözlərimin qabağında sən,
Gərək bu əmrimi icra edəsən:

Ovdurasan onun iki gözünü:
Ya əvəz edəsən onun özünü! –
Susdu şah qəzəblə deyib sözünü...
Vəkil eşidib bu qanlı fərmanı
Yenə damarında qurudu qanı,
O, necə "kor" qoysun Abdurrəhmanı?
Gəldi qulağına ağlaşma səsi,
Qızının: – "Ay baba, qoyma!" deməsi,
Nəvələr sarmaşdı əl-ayağına,
O, göz yaşlarını silə bilmədi,
Vəkil necə çıxsın şah qabağına,
Bu nə dərddir düşüb, bilə bilmədi,
Dili söz tutmadı, dodağı əsdi.
İrakli icraya yaman tələsdi
Vəkilin üzünə bir baxış baxdı,
Bu baxış o saat qısaltdı vaxtı.
Vəkilin doğrudan böyükdü dərdi:
Mənhus vəzifələr azmı dərd verdi
"Vəzifə çörəyi" yeyən kəslərə?
Döndərib onları həm şikəstlərə
Lazım olmayanda qoz, badam kimi,
İçini yeyərək, qabığın atdı.
Vəkilin də gəlib o vaxtı çatdı:
Ya özü, ya şair?! Fələkətə bax!
Gəlib lap sümüyə dayandı bıçaq.
Vəkil Xanlıqlara çapar göndərdi,
Çapara ən yaxşı köhləni verdi,
Tapşırdı: – Söylə ki, baban xəstədi,
Çoxdandır görməyir, səni istədi. –
Doğrudan ogünkü məclisdən sonra
Ayaq basmamışdı bu evə şair.
Bir mehmanxanadır bu dünya evi,
Hərə bir duyğuyla burda yaşayır*.
Vəkil dönə-dönə dedi çapara
İndi gün gödəkdir, kəsə yol ara!

* Xanlıqlar – şairin kəndi

Yubanmasın, gəlsin dərhal səninlə,
De, uç qırğı kimi öz köhləninlə!
Şairin evinə çatanda çapar
Onun qarşısına qaçdı uşaqlar,
Sandılar babadan gəlibdir sovqat...
Onlar bilmədilər bu gəliş, heyhat,
Necə gəlişdir!
Bu necə çağırış, bu necə işdi
Evdə böyüklər də təşvişə düşdü...
Bəlkə də ağladı vəkilin qızı,
Doldu riqqət ilə şairin gözü.
Dedi: Bir şey olsa göndərrəm xəbər,
Xəbərə gələnlər səni gətirər.
Vaxt keçir, mən indi tez gedəm gərək,
Qonur köhlənini yəhərlədərək,
Qırğı tək yəhərin üstə atlandı,
Cilovu çəkəndə at qanatlandı...
Getdi bütün yolu atı çaparaq,
Atın dırnağında ovuldu torpaq,
Qırx yaşın alovu, odu qanında,
O getdi bu yolu fikr ümmanında...
Yaman cuşə gəldi şair riqqəti,
Riqqətin işığı boğdu zülməti.
Bir an unutdurdu kini, nifrəti.
Dedi: – Sadiq dostum, a qonur köhlən,
Bir qamçı vurmadım heç vaxt sənə mən,
Əgər tez mənzilə çatdırsan məni,
İgid Koroğlunun Qıratı kimi,
Gümüşdən, qızıldan nallaram səni! –
At burda ucadan yaman kişnədi,
Çapar, "murdar" görüb bu heyvan dedi.
Şair dedi nəsə, bir bəd xəbər var,
Onu bizdən qabaq duyur heyvanlar.
Elə ki qapıda o atdan düşür,
Büsatı görəndə halı dəyişir.
Baba İrakli durub yan-yana,
Şüşəbənd eyvandan baxırmış ona.

O uca qamətə, boya, buxuna
Baxanlar deyərdi baxım bir daha,
O öz görkəmilə oxşardı şaha.
O əsmər sifətdə yaraşığa bax,
O aydan işıqlı, ulduzdan parlaq
Gözlərə qıyana, özün qıy, Allah!

Birdən dörd yanını alıb bir dəstə
Onu tez yıxırlar arxası üstə,
Sinəsi üstünə bir kərən qoyub,
Üstündə oturur bir çirkin kişi,
Demə, göz ovmaqmış zalımın işi.
Ovur o gözləri bir an içində,
Söyləyir: – İş bitdi, di yerindən dur,
Şairin üz-gözü al-qan içində
Dərhal sıçrayaraq durur yerindən
Onun qan damırmış bəbəklərindən.
Baxıb ağlayırdı bunu görənlər,
Gülürdü eyvanda fərman verənlər,
Həyəti tutmuşdu qəh-qəh səsləri...
Şair addımını atıb irəli
Şahanə səsilə söylədi: – Allah
Bizə başqa gözlər bəxş eləyibdir,
Gözləri ovulan mütəfəkkirlər
"Qəlbinin gözüylə görər" deyibdir.
Sizinlə danışmaq mənə çox zordur,
Çünki qəlbinizin gözləri kordur.
Əsil kor sizsiniz, dərk edin bunu,
El bilir şahların kor olduğunu –
Bunu eşidəndə vəkil hirsləndi.
Düşündü: özündən şah çıxar indi.
Şüşəbənd eyvandan aşağı endi.
Özünü köhlənin belinə atdı,
Qapıda bir xeyli o at oynatdı.
Qəzəbi soyudu İrakli şahın.
Qəzəbinə gəlsin onlar Allahın!
Gəlinlər sorardı: – Ay ana, şair

Kəndə necə gəldi, nə sayaq çatdı?
Necə qarşıladı camaat onu,
Kəndə kor qayıdan Dilboz oğlunu?
Söz bura çatanda ağlarmış nənəm
Deyərmiş: – Evə bir vay-şüvən düşdü,
Göz gərək görəydi bu vay-şüvəni!...
Elə bil sel gəldi, çay bəndi aşdı,
Kəndin camaatı yaman çaxnaşdı...
Silaha sarıldı, and içdi hamı
Vəkildə qoymasın bu intiqamı.

Şair çağırtdırdı ağsaqqalları,
Dedi: – İntiqamın var öz yolları.
Çağırdıq, eşitdi tanrımız bizi.
Qəsbdən qurtardı vətənimizi.
Şah məğlub oldu, mən qələbə çaldım,
Gözlərimi verib, Qazaxı aldım.
Hansı qiymətlidir, gözmü, vətənmi?
Onlarmı qazandı, söyləyin, mənmi?
Gedib qardaş qanı tökməyin nahaq,
Nahaqqın cəzasın verəcək Allah.
Bunu da deyərmiş cənnətlik nənəm:
Onun görüşünə gələrdi aləm.
Harda eşitsələr bu bəd xəbəri
Yığışıb ölkənin mötəbərləri
Görməyə gələrdi Abdurrəhmanı.
Hələ mən demirəm o Cavad xanı:
Cavad xan başında bir dəstə leşkə,
Şairi görməyə gəldi bir səhər.
Onlar tək oturdu axşama qədər,
Nəsə, nə haqdasa söhbət etdilər.
Gecənin yarısı leşkərləriylə
Tovsun atlarını çapıb getdilər.
Kim deyə bilərdi yeddi il sonra
Xanın gələcəkdir ölüm xəbəri,
Ağladacaq onu çox sevənləri.
Yasa batacaqdır el də, oba da,

Zalım Sisyanovla olan davada
Bir il qədim Gəncə qana boyandı...
Xan təslim olmadı, möhkəm dayandı.
Aldılar Qazaxın, Şəmsəddinin də
Bu qanlı döyüşdə heyfini ondan.
Bir kömək gəlmədi ona heç yandan.
Xanlar arasında ürəkdən, candan
Sevinən də oldu bu milli dərdə,
Bəlkə o zamandan, ondan da qabaq
Paxıllıq "mərəz"i varmış bizlərdə.
Çıxdılar aradan müttəfiq xanlar,
Qan qardaşlarını tək qoydu onlar.
Yeridi üstünə sel kimi ləşkər,
Döyüşlü mərdanə o nər oğlu nər,
O xain qonşular, o ermənilər
Görüb qaçdığını xanların dərhal
Xəyanət etməyə tapdılar macal.
Qalanın sirrini verib düşmənə,
Onlara bir qapı açdılar yenə.
Vurdu bir general köksündən mərdi.
Qanı axa-axa igid Cavad xan
Vurub generalı tez yerə sərdi.

Torpağa qoymadı el qırx gün xanı.
Qırx gün dayanmadı şəhidin qanı.
Axdı damla-damla göz yaşı kimi,
Cənnətməkan oldu Gəncə hakimi.
Bu dərd dirigözlü Abdurrəhmanı
Öldürüb, ömrünü talan eylədi.
Ona öz dərdini yalan eylədi.
Yazıq gecə-gündüz fəğan eylədi.
Aləmə səs saldı dərdi, ələmi...
Oğluna söylədi: – Götür qələmi
Sən yaz, mən söz açım o Cavad xandan,
Bir dastan yaradım o qəhrəmandan.
Damsın hər kəlmədən bir şəhid qanı!
Bu sayaq yarandı o kor şairin

Xana həsr etdiyi mərdlik dastanı.
Şairin qəlbini Cavad xan qəmi
Oyurdu içində bir neştər kimi.
Qan dərinə axdı, göz yaşı üzə,
Şair ağlayırdı söz düzə-düzə...
Belə nəql edərmiş cənnətlik nənəm.
Demə ki, bir nəslə miras qalarmış,
Nəsillərə qalan bu vərəsədən
Başlar gah alçalar, gah ucalarmış.
Dördüncü nəsliyəm şairin mən də
Qohumluğum çatır vəkilə həm də.
Elə bil gözləri ovulan mənəm,
Ya, şah qarşısında məğlub vəkiləm.
Vulkan dağı kimi alışır sinəm...
Şairə bəraət qazandırıb mən
Vəkili ittiham edə bilmərəm.

Bir eldə hökm etsə sultan, şah ya çar.
Vəkillərdə heç vaxt olmaz ixtiyar.
Onlar quş qorxudan müqəvvalar tək,
Yerlərində səssiz dayanıb gərək:
Xalqı qorxutmaqçün ağalarına
Etsinlər kömək.
Qeyrəti olanrlar istefa verər,
Qorxaqlarsa qoltuq altına girər.
İstefa versəydi vəkil o dəmdə
Çox uca olardı başı aləmdə.
Şairin adıyla başım ucalır
İnsan vüqarıyla qələbə çalır.
Oxuyub Cavad xan müxəmməsini,
Duyuram şairin fəryad səsini...
Nə görən gözü var, köməyə çatsın,
"Qafqaz pələngi"lə bir qana batsın.
Qazax igidlərin yığıb başına
Namərd Sisyanova o qan ağlatsın.
Şairin fəryadı əksi-səda tək
Neçə yüz illəri ötüb keçəcək...

Hələ neçə nəslə çatacaq bu qəm.
Elə bil gözləri ovulan mənəm.
Dərəni görmürəm, dağı görmürəm,
Qaranı görmürəm, ağı görmürəm.
Görmürəm sevdiyim mənzərələri
Ulduzlu səmanı, çiçəkli yeri...
Sanki kor şairin dağlar həsrətli
Şerini mən yazıb, mən yaratmışam,
Hər gün həsrət dolu bu misraları
Oxuyub, könlümü çox ağlatmışam.

DAĞLAR

(*ixtisarla*)

Bivəfa mülki dünyada
Könlü çox viranam, dağlar!
Könlüm istər, gözüm görməz,
Sizə mən heyranam, dağlar!

Bizə çəkdi fələk dağı,
Könlümüz qəmlər ovlağı,
Qaralıb ömrün çırağı,
Ağlaşır pərvanam, dağlar!

Qəsd etmək olmaz cana da,
Can tab etməz hicrana da,
Neçə il zülmətxanada
Bina zindanbanam, dağlar!
Min iki yüz on bir sənə,
Qəzadan ox dəydi mənə,
Dövran bərkəs oldu yenə,
Hicr oduna yanam, dağlar!

Qırx bir sənə oldu yaşım,
Zülmətdə sərgərdan başım,
Bivəfa qohum, qardaşım,
Necə düşmən sanam, dağlar!

Şairəm dünyaya gəldim,
Bir zaman ağlayıb, güldüm,
Məzlumam, zülmlə öldüm,
Bu sözdür nişanam, dağlar!

EPİLOQ

Əfsus, gözəl dünya fanisən, fani!
Xalqıyçün can verən o canlar hanı?

Öldü Cavadxana dastan yazan da,
Öldü Cavad xan da, o qəhrəman da.

Mərdlər, qəhrəmanlar ölməyir ancaq,
Müqəddəsdir onlar yatdığı torpaq.

Keçsə bu ölümdən yenə yüz illər,
Onları yaşadar gələn nəsillər.

Yaralı bir ürək şair sinəmdə,
Şəhidlər yatdığı torpağı mən də:

Ziyarət edirəm, səcdə qılıram,
Göynəyə-göynəyə sinəmdə yaram...

1992

HƏYATIMDAN SƏHİFƏLƏR

Ölümlərdən, bölümlərdən,
zülümlərdən keçən yollar

Oğul gözləyirdilər
Mən üçüncı qız oldum.
Oğul gözləyən evdə
Sanmayın ucuz oldum.

Atam gəlib arandan
Bir qoç qurbanı kəsmiş,
Anamın dərdlərini
Azaltmağa tələsmiş.
Nənəm, gözəl Xanımqız
Hər körpənin öz bəxti
Öz qismәti var, demiş.
Bəlkə edəcək bu qız,
Səni bəxtiyar, demiş.

Beşiyim yırğalanmış
Nənəm, babam yaylağı,
İgidlərin oylağı
Ağqayanın döşündə.
El arana köçəndə
Karqaya meşəsində.
Ağlayanda susmuşam
Bülbüllər ötüşəndə,
Qırqovulların səsi
O meşəyə düşəndə
Anam deyərdi sən də:
Öz "qığıltı" səsini,
O səslərə qatardın,
Quşların "laylasıyla"
Xumarlanıb yatardın.
Ayağın yer tutanda
Yerə sığışmadın sən.
İlk addımı atanda
Sənin oldu bu aləm...
Qorxmayıb oddan, sudan,
Dinclik bilmədin bir an.
Yıxıldın, ağlamadın,
Əzildin, ağlamadın,
"Haşarı" qaldı adın.
Ağacların budağı
Sənə yellәncək oldu,
Sevdin gülü, yarpağı,

Dünyan sevinclə doldu...
Dilin söz tutan zaman
Evdə sənin adına
Kimi "qaranquş" dedi,
Kimi "kəpənək" dedi,
Kimi "şirindil" dedi.
Atan isə adına
Ay qızım, "bülbül" dedi.
Sən sübhünü quşlardan
Çox-çox erkən açardın.
Yatağından astaca
Durub, çölə qaçardın.
Yazda kəpənək kimi
Çiçəklər dünyasında
Hey uçardın, uçardın...
Qışda qırov görərdik
Saçlarında hər səhər,
Dodağında nəğmələr.

II

İlk uşaqlıq şadlığım,
Bu dünya qəmlərindən,
Dərdlərdən azadlığım
Mənim burada bitdi
Bir köçəri quş kimi
Sevinclər uçdu, getdi,
Bir də dönmədi geri.
Ürəyimi dağladı
Şəhid ata kədəri.
Feodal dünyasında
Tamah yurdlar uçurdu.

III

Gəldi 17-ci il.
Rus çarı taxtdan düşdü,
Bütün aləm dəyişdi.
Azadlığa səslədi

Millət qədri bilənlər
Bizim məhkum milləti,
Qazanmaqçün təzədən
Biz itmiş hürriyyəti
Azad dövlət yaratdıq.
Sevindik, azadlığa,
Biz xoş günlərə çatdıq.
Ancaq bu azadlığın
Çox dar oldu meydanı,
Millət xadimlərinin
Əfsus, töküldü qanı.

IV

Bizə iki tərəfdən
Hücum eylədi yağı,
Gürcü menşevikləri
Erməni daşnakları
Bölmək üçün tələsdi
Bu bəhərli torpağı.
Kəndlərimiz üstünə
Güllə yağışı yağdı,
Top mərmisi töküldü.
Avey dağın o günlər
Daş sinəsi söküldü.
Ancaq yağı bilmədi
Azərbaycan xalqının
Qoçaq oğulları var,
O azğın daşnaklara
Onda "dərs" verdi onlar:
Cərgə-cərgə durdular
Adi tüfənglər ilə
Topları susdurdular

Düşmən ala bilmədi
İstədiyini bizdən.
Sonra güclü bir ordu
Gəlib çatdı "Mərkəz"dən

Son qoyuldu xalqımın
Milli azadlığına,
Əbədi bir "fatihə"
Oxundu şadlığına.

Ölümlər başlanıldı,
"Bölümlər" xoşlanıldı,
Gördük o qanundakı
Toplu, tüfəngli zoru:
Şəmsəddini, Qafanı,
Göyçəni, Zəngəzuru
Ermənіyə verdilər.
Təzə bölgülər üçün
Gizli tədbir gördülər:
Əskipara Yaylağı –
Kəndi, meşəsi, dağı,
Kəmərlinin torpağı,
Ermənіyə verildi.
Biz çox idik,
Azaldıq.
Az çoxaldı, dirildi.
Bu oldu inqilabın
Bizə ən ilk töhfəsi.
Millətimin haqqını
Tələb eyləyənlərin
Tez susduruldu səsi.

30-cu illərin
Dərdini yazmır qələm,
Şərə, sözə sığışmır
Xalqıma üz verən qəm.
Bir ağsaqqal qocanın
Evimdə bir şəkli var,
Hər baxanda o şəklə
Ölüm gəlmir ki, öləm.
Sinəmdən od püskürür,
Yanğımı yoxdur görən

Məzarı qum çölündə,
Qazaxıstanda qaldı.
O illərin ağrısı
Ürəkdə, canda qaldı.

37-ci ilin
Dərdinə dərd çatarmı:
Bəşərin tarixində
Belə bir zülüm varmı?
Bizim bu illər boyu
Nələr çəkdi başımız:
Bu doxsanın qışında
Qara bayraqlar üstə
Töküldü göz yaşımız.
Qanlı lövhələr yazıb
İllərlə yaddaşımız.
Üç ünvanlı, sərhədli,
Üç bayraqlı olduq biz.
Dilim-dilim bölündü
Bu zəngin vətənimiz.
Müharibə də gördük,
Qanlı döyüş illəri,
Qarşıladıq göz yaşlı
Cəbhələrdən ayaqsız,
Əlsiz, qolsuz,
Dili lal, kor gələn əlilləri
Elə mərdlər yetirdik,
Elə ərlər itirdik,
Sinəmizdə dərd əkib,
Qəm gülləri bitirdik.
İllərlə yol gözlədi
İntizar gözlərimiz,
Əsgər paltarı geydi
Nişanlı qızlarımız.
Ah, mən nələr görmüşəm
Altı yaşımdan bəri.
Şükür, səksən yaşımda

Bu azadlıq xəbəri
Dərdlər əymiş qəddimi
Məni qanadlandırdı,
Ürəyimdə azadlıq
Məşəlləri yandırdı.

Dünyada ən böyük dərd
Millət dərdiymiş demək.
Millət üçün yaşayıb,
Millətçün ölmək gərək.

Anam öldü, ölmədim,
Ancaq illər uzunu
Heç bir şadlıq yenmədi
Qəlbimdəki hüzünü
Atam öldü, ölmədim,
Fəryad etdi ürəyim
Ancaq illər uzunu.
Öldü babam, nənəm də,
Bu yoxluğun atəşi
Heç sönmədi sinəmdə
İki bacı, bir ana
Biz dünyada qaldıq tək.
Halal zəhmətimizlə
Qazandıq halal çörək.
Oldu yaxşı günümüz,
Yaman günlərimiz də.
Qaldıq sanki avarsız,
Fırtınalı dənizdə.
Yıxılmağa qoymadı
Ancaq, namus, ar bizi,
Biz yıxılmış görsəydik
Bu doğma ölkəmizi
Allah bilir, bu dərdə
Bizdə dözüm olmazdı,
Qələm gördüklərimin
Yüzdə birini yazdı.

BU BƏLA HARDAN GƏLDİ

Qarabağsız qara baxtım ağ olmaz,
Qarabağsız mənim bağçam bağ olmaz,
Düzənim düz, uca dağım dağ olmaz,
Qarabağsız canım bir gün sağ olmaz!
Nigaranam torpağımdan nigaran,
Millətimdən, bayrağımdan, nigaran,
Oğulumdan, uşağımdan nigaran!
Sinələri yurda səngər igidlər
Salam sizə, ey ölümsüz şəhidlər!

* * *

İgidlərimin ölümü
Əydi əyilməz belimi.
Yer götürdü, göy götürmə bu zülümü!
Bu bəla hardan gəldi
Hansı diyardan gəldi?
Niyə yurdlar dağıldı,
Şəhid odlu cavanlar?
Yaz yaralı qələmim,
Bilsin bütün insanlar:
Erməni qəsbə tələsdi
İrəvandan bir yel əsdi
Bu yel, tufan yeliydi.
Erməni qəsbə tələsdi,
Qəsdi Qarabağ eliydi.
Ayağa qalxdılar, gərək:
Qarabağdan Xəzərədək,
Bizim zəngin torpaqları,
Döşü meşəli dağları,
Suyu loğman bulaqları,
Otu dərman yaylaqları
Bol günəşli aranları,
Taxıl yüklü xırmanları,
Qoynu qızıl sünbül dolu

Xəzansız gülüstanları,
Torpağına ilhaq etsin.
Sonra başqa torpaqlara
Əl uzatsın,
Dənizlərdən-dənizlərə
Böyük Hayestan yaratsın.

SAZİŞLƏR

Gizli oldu bu sazişlər,
Xain işi gizlin işlər.
Fitva verdilər keşişlər:
– "Daha yürüş vaxtı çatıb,
Bizim "dostluq" taxtı üstə
Azərbaycan şirin yatıb.
Oyatmayın, hələ yatsın.
Qoy onları bizim toplar,
Bizim raketlər oyatsın!"

İmzalayıb sazişləri
Ermənin imperiya qardaşları
Ermənіyə arxa durdu,
Dedi: – Qorxma, get arxayın,
Böl o yurdu.
Bu köməkdən gör erməni
Qudurdu, necə qudurdu!..
Duzu, çörəyi unutdu,
Xəyanət yolunu dutdu.

NEÇƏ ELDƏN

Dağlar, dənizlər dalından,
Neçə ölkənin yolundan
İrəvana qatar yüklü,
Uçaq yüklü, gəmi yüklü

Ölkəmizin qəmi yüklü
Qoşun gəldi,
Silah gəldi,
Günah gəldi...
Ermənilər Xan kəndinə
Daşıdılar bu silahı.
Top səslərilə açıldı
Qarabağın o sabahı.
Şəhərlər, kəndlər üstünə
Qurşun yağdı, od ələndi...
Güllər üstə qan çiləndi.
Yurd-yuvası dağılanlar,
Torpağından qovulanlar,
O gün təzə doğulanlar,
Anaların qoltuğunda
Od yurduna səpələndi...

Torpaq doydu, qan tökənlər
Doymadı tökdüyü qandan.
Odu sönmüş Yerevandan
Yurdlara qan, qada gəldi.
Qundağında qana batan
Səbilər fəryada gəldi...

Yüz illərin arxasından
Bir zəhimli səda gəldi:
– "Dostluq" taxtı üstə yatan,
Oyan, bu qəflətdən oyan!
Dur, çağırır səni baban:
Qarabağ mərdlik dastanı,
Od yurdunun gülüstanı,
Üzeyiri yetirən torpaq,
Yad torpağa olmaz ilhaq!
Qacar kimi güclü, qoçaq –
Şahı məğlub edənlərin
İgid nəsli!
Yatmış aslan!

Dur, silahlan!
Nədir bu tökülən qanlar?
İnamsıza inananlar
Vermişdir daim qurbanlar.
Dur, ey qana batan millət!
Yalançı "dostluğ" taxtının
Üstə şirin yatan millət!
Nədir səndəki bu inam?
Nədir səndəki bu qəflət?

Hanı sənin güclü ordun?
Tapdaq olur torpaqları
Ordusu olmayan yurdun.
Hanı sənin silahların,
Səngərlərin?
Əlin yalın, yaran dərin...
Oyan, yatmış millət, oyan!
Dur, çağırır səni baban!

Oyandı yatmış aslanlar,
Səngər sinəli oğlanlar
Oğul şücaətli qızlar,
Salatınlar,
Qaratellər,
Mehribanlar,
Mələhətlər,
Gültəkinlər,
Yüzlər, minlər silahlandı.
İgidlərin hərbi andı
Qana batmış torpaqlara
Səda saldı.
Koroğlunun cəngisini
Yada saldı.
Erməni qaniçənləri
İki xalqı oda saldı,
Orda da ana ağladı,
Burda da ana ağladı...

Orda da qara bağladı,
Burda da qara bağladı
Qız-gəlinlər,
Ağaların cibi doldu,
Xalqa qaldı qara günlər...
Görüb bu qanlı qırğını
Bir soruşan yoxdu bunu:

Ay erməni cavanları,
Fəhlələrin, kəndlilərin,
Yoxsulların oğlanları!
Siz kimlərçün ölürsünüz
Kimlər üçün bölürsünüz
Siz bu qonşu torpaqları?
Hanı sizin cərgənizdə
Zənginlərin uşaqları?
Bığıburma oğulları?
Zəngin ölkələrə düşüb
O zənginlərin yolları
Gözəl qızların qolunda
O cavanların qolları
Hey kef çəkib, rəqs edirlər...
Onların kef xərci üçün
Fəhlə, kəndli balaları
Niyə ölümə gedirlər?
Qarabağdan sizə nə var,
Bunu bilin, ay cavanlar:
Qarabağa balayanlar
Sahib ola bilsə əgər:
Onlar ağa,
Siz onlara muzdlu nökər
Olacaqsız.
Sağ qalsanız bu günləri
Təəssüflə
Onda yada salacaqsız.

Qaniçən batanda qana
Qarabağdan neçə yana
Uzandı bu xərçəng əli.
Topların hədəfi oldu.
İndi qədim qazax eli.
Neçə kəndi topa tutdu,
Şəhərinə raket atdı.
Neçə körpə qana batdı,
Nə qədər insan ağlatdı...
Axır bir gün bu döyüşlər
Əskiparaya da çatdı.

ƏSKİPARA

Coğaz çayı sahilində
Yurd salmış qədim bir oba,
Qonşu ermənilər ondan
Nə şər görmüş, nə də dava.

Bu yerdə bülbül cəhcəhli
Fındıqlı meşələr vardı,
Qışda yerin döşəyi qar,
Yazda bənövşə olardı.
Dərələri moruq kolu,
Talaları çiçək dolu,
Tayfaların karvan yolu
Bura qədim bir diyardır,
Buludlardan bu torpağa
Rəhmət yağışı yağardı.
Allahın könlüxoş vaxtı
Bu torpağı yaratmışdı.
Qaratel adlı bir qız da
Dağlarında ağ sürülər,
Qızıl naxırlar otlayan
Bu cənnətdə boy atmışdı.

QARATEL

Qaratel çoban qızıydı,
Bu yerlərin xan qızıydı,
Oğlan sayağı yaşardı,
Dağlara mahnı qoşardı.
Hər gədikdə izi vardı.
İlk döyüş başlayan günü
Cəbhədə gördü özünü.
Şücaətlə qorumaqçün
Öz elini, obasını,
Soyunub qız paltarını
Geydi əsgər libasını.
Elə sevdi, elə sevdi
Cənnət bağı bu torpağı
Məşqlərdə tez öyrəndi
O, silahla "oynamağı".
Döyüşlərdə silahını
Düz tuşladı, güllәsini
Sərrast atdı.
O, ana ağladanların
Analarını ağlatdı.
Aldı neçə şəhid qanı
Qazağın qız qəhrəmanı.

Eldə onun adına
"Dişi aslan" dedilər.
Erməni cəlladları
"Qızıl ilan" dedilər.
"Zəhər"indən o qədər,
O qədər doydu onlar.
Bu "İlan"ın başına
Mükafat qoydu onlar.

Əskipara tufanı
Birdən qopdu, gurladı...
26-ların

Burda töküldü qanı.
Qaratelin başladı
Burda mərdlik dastanı.
Döyüşlərin qızğın vaxtı
Torpağa hey... qanlar axdı.
İgidlərə çatdı xəbər:
Ağır toplarla, tanklarla
Üç yandan gəlir namərdlər.
Döyüşlərdə bu qaydadır:
Daldan kömək gələnəcən
Geri çəkilmək faydadır.
Tez çəkilin siz də dala!
Bu döyüş itgisiz ola!
And içib yurd torpağına
İgidlərim avtomatla
Çıxdılar tank qabağına.
Ölən öldü, qalan qaldı,
Neçə mərdim yara aldı.

Bizim o şir qızı şiri
Tutmaq üçün diri-diri
Ayağından vurdu biri.
Qız büküb dərhal dizini
Dağlara dikdi gözünü...
Dedi son vida sözünü:
– "Canım dağlar!
Gözüm dağlar!
Bizim dağlar!
Bizim dağlar!
Əgər ölsəm qoy itməsin
Sizdə mənim izim dağlar!

Gördü düşmən yaxınlaşır,
Neçəsini yerə sərdi
Xalqımızın bu qız mərdi.
Dedi: – Düşmən, məni dinlə:
Döyüşdəyəm mən sənlə.

Qız düşmənə olmaz təslim!
Şir nəslidir mənim nəslim!
Bu namusum, arım haqqı,
Bu zəngin diyarım haqqı,
Vətən məhəbbətim haqqı!
Ana südüm, qız ismətim,
Yenilməz millətim haqqı!
Mən əsir düşmərəm sənə!
Sinəmdəki qız ürəyi
Hədəf olar öz gülləmə!

VI

O ağ sinəyə dayandı
Bir qara silah lüləsi,
Mərdlik xəbəri apardı
İllərə bü güllə səsi...

O ağ sinə batdı qana,
Şir qızı öldü mərdana.
Bu ölümə yer ağladı,
Göy ağladı,
Qız yıxıldı yanı üstə,
Torpaq onu qucaqladı.

– Ey el qızı, el qızı!
Elin Qaratel qızı!
Yaşar el üçün ölən,
Yaşatmazlar elsizi.
Ey el üçün ölənlər,
Unudarmı el sizi?!

Qaratelin timsalı
Gültəkin, ay Gültəkin!
Sənin də qəbrin üstə
Mən qanlı göz yaşları
Dağ çiçəyimi töküm?

Qara kədərmi əkim?
Ay gözəlim, şəklini
Hansı qələmlə çəkim?

Qız ürəyi məhəbbətli,
Namus ondan da qiymətli,
Torpağına qurban gedən
İgid qızlar!
Şəhid qızlar!
Mərd oğullar!
Bu ölümə,
Bu zülümə
Deməyin ki, ağlamadım.
Həm şairdir,
Həm anadır mənim adım.

Şairlər gizlində ağlar
Göz yaşın görən olmasın.
Dərdi ürəyində saxlar,
Düşmən görüb şən olmasın.

Şairlər gizlində ağlar,
Göz yaşı qəlbinə çağlar
Sinəsi üstə daş bağlar
Ürəklərə qəm dolmasın.

Şairlər simurğ quşudur
Ömür sürər yana-yana,
O aşikarda ağlamaz
Sizin kimi qəhrəmana.

Gizlində ağlaram mən də,
El görməsin məni qəmdə.
Şairəm, odlu sinəmdə
Vaxtsız ölən cavanların,
Dağılan xanımanların,
Köçkün olan insanların
Dərdi ağlar...
El dərdinə elin ancaq
Mərdi ağlar.

VII

Od yurdunda dağlar uca,
Zirvələri düman olur,
Bu dağldarın yaşı qoca,
Çiçəkləri əlvan olur.
Bu dağlardan su içənlər
Yüz yaşında cavan olur.
Bu torpağın gözəlliyi
Öz-özünə duşman olur.
Neçə qəsbkar gözləri
Bu gözəlliyə zillənir...
Bu torpağı qəsb etməkçün
Odlu silahlar dillənir.
Hörmət sizə!
Rəhmət sizə!
Qoynu bu bar – bəhər dolu
Cəvahirat, gövhər dolu
Qızıl, gümüş, mərmər dolu
Od yurdunun gözəlini,
Neçə şöhrətli elini,
Öz köksüylə qoruyanlar!
Ey Qazilər!
Ey Şəhidlər!
Vüqarlı qızlar!
Oğlanlar!
Keçər aylar,
Ötər illər,
O dağlardan əsən yellər
Sizə daim layla çalar.
Qanınız tökülən yerdə
Uçan durna lələk salar.

Ömrümün bu qürub çağı
Qanınız hopan torpağı
Ziyarətə gəllərm mən də,

Ana ürəyi sinəmdə
Sizin o cənnət bağından,
Od yurdunun torpağından
Aranından, yaylağından
Hər düzündən, hər dağından
Dərib vətən güllərini
Tökərəm qəbriniz üstə.
Qucaq-qucaq, dəstə-dəstə...
Ağlayaram, öpərəm mən
İgidlər, başdaşınızı...
Şairlər gizlində ağlar
Başkəsənlər görməsinlər
Qoy bizim göz yaşımızı.

1993

XOCALI FƏRYADI

(iki pərdə, drama)

İŞTİRAK EDƏNLƏRDİR:

Xocalının katibi
Xocalı camaatı
Fərhad – (*orta məktəb tələbəsi, snayperçi*)
Qocalar – (*Fərhadın ata və anası, müəllimlər*)
Fərhadın bacısı – (*cavan məktəbli qız*)
Meşədə Fərhadla rastlaşan qaçqınlar
Birinci qoca
İkinci qoca
Fərhadın nişan aldığı düşmən soldatları

Birinci pərdə və pərdə arxasından müəllif

Tarix heç bir zaman unutmaz bunu:
Xocalı elinin bu "soy" qırğını –
"Soy" qırğını deyil tək bir millətin,
Bu fəlakətidir bəşəriyyətin,
Siz, ay qəsblərlə ürəyi şənlər,
Küt mişarlar ilə boyun kəsənlər,
Ey dırnaq sökənlər,
Ey göz tikənlər,
Yox, bəşər övladı deyilsiniz siz!
Sizin qarşıdadır mühakiməniz.
Siz fəlakətisiz bəşəriyyətin!
Bəraətiniz də olacaq çətin!

Pərdə açılır.

Şellidə, Malıbəylidə atılan topların zərbəsindən Xocalıda evlər titrəyir, divarlar çatlayır, üç gündür həyətlərə, katibin kabinəsi qarşısına tökülüb, "Bizi qurtarın!", "Bizi qurtarın!" deyə fəryad edən camaatın fəryad səsi Ağdamda eşidilir. Ağdam camaatını da çaxnaşmaya salıb.

Katibin kabineti

Katib həyəcanlı səslə Bakını çağırır: Bakı! Bakı! deyə qışqırır, Bakıdan cavab gəlməyir. Katib telefonun dəstəyi əlində ayağa durur, öz-özünə deyir:

Katib: – Üç gündür dinməyir, Bakı lal olub,
Burada camaat lap bədhal olub.

(bayırdan "Bizi qurtar!" deyən çağırtı səsləri...)

Üç gündür Bakıdan yoxdur bir xəbər,
Üç gündür çöreksiz qalıbdır şəhər,
Ermənilər tutur bir-bir kəndləri,
Hərbi komissarın yoxdur xəbəri.
Qoyub o satqınlar qılıncı qına,
Gedibdir "ayılar" qış yuxusuna.
Onlar ordunu da çəkib, apardı,
Üzür qan içində bu mərdlər yurdu.
Gəlib Xocalıya çatıb erməni,
Bizim dərdimizin yoxdur dərmanı
Göz yaşı, qan axır gör neçə kənddə,
Bunu yaxşı bilir Prezident də.
Nə bizə səs verir, nə səs eşidir.
Allah, Xocalı da əldənmi gedir?

(telefonun dəstəyini başına vurur, tapançanı çıxardır, həyəcanlı)

Bizə haram olsun kişi papağı,
Versək erməniyə doğma torpağı!

(Özünü vurmaq istəyir, bu anda bayırda qışqıran camaat qapıya hücum edir, qapı bərk-bərk döyülür, katib qapı açır).

Camaat: – Erməni kəsibdir dörd dövrəmizi,
Ay katib, amandır sən qurtar bizi!
Zəng vur, fəryadımız Bakıya çatsın,
Orda yatanları bu səs oyatsın!